

การถอดบทเรียนกระบวนการจัดการท่องเที่ยวชุมชน
เพื่อพัฒนาเป็นท่องเที่ยวชุมชนต้นแบบ
กรณีศึกษา: ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง
The lesson learned from Process for Community-based tourism
management to be developed as Community-based tourism model
Prototype: a case study of Ban Pa-Miang, Tambol Jae son,
Amphur Muang-Pan, Lampang province

ชรินดา วิเศษรัตน์* และชนาภา นิโครธานนท์
โรงเรียนการท่องเที่ยวและการบริการ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

Charinda Wisersratana* and Chanapa Nicrothanont
School of Tourism and Hospitality Management, Suan Dusit University

Received: July 19, 2021

Revised: August 10, 2021

Accepted: August 26, 2021

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อวิเคราะห์บริบท ศักยภาพ และความพร้อมของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง เพื่อเตรียมความพร้อมไปสู่การพัฒนาท่องเที่ยวชุมชนต้นแบบ 2) เพื่อ สร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และถอดองค์ความรู้ของกระบวนการจัดการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อเตรียมความพร้อมให้พัฒนาไปสู่การเป็นชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ได้มีการกำหนดประชากรเป้าหมาย และผู้ให้ข้อมูลสำคัญออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านท่องเที่ยวจากสถาบันการศึกษา และหน่วยงานราชการ และกลุ่มจากชุมชน เช่น ผู้นำชุมชน ราษฎรชาวบ้าน และคนในชุมชน รวมทั้งสิ้น 50 คน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การถอดองค์ความรู้ รวมถึงการสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group) จากผลการวิจัย พบว่า 1) ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง เป็นชุมชนที่มีธรรมชาติแบบภูเขาที่ยังบริสุทธิ์สวยงาม อากาศเย็นตลอดทั้งปี และเป็นแหล่งที่มีใบเหมี้ยงขึ้นอยู่ตามธรรมชาติอย่างอุดมสมบูรณ์ ทั้งชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่ก็มีทักษะเชิงบวก และให้ความสนใจในการพัฒนาชุมชนอย่างมาก 2) ภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น คนในชุมชน หน่วยงานราชการ และนักวิชาการด้านการท่องเที่ยว เกิดความเข้าใจในกระบวนการจัดการท่องเที่ยวชุมชน มีการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์ของ

ชุมชน และสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนา และขับเคลื่อนชุมชนให้เป็นชุมชนต้นแบบทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: การจัดการท่องเที่ยวชุมชน การถอดบทเรียน บ้านป่าเหมี้ยง ชุมชนต้นแบบ

Abstract

The objectives of this research article were 1) to analyze the context, potential and readiness of Ban Pa-Miang, Tambol Jae son, Amphur Muang-Pan, Lampang province to become the community-based tourism prototype 2) to build an understanding to various related sectors and capture the knowledge of the process of community-based tourism management for developing the community-based tourism prototype. This research was a qualitative research that defined the target population and key informants into 2 groups: academic groups and tourism experts from educational institutions and government agencies and the community groups including community leaders, local scholars and people in the community, totals of 50 people. The research methods were interviewing, knowledge exchanging, knowledge capturing, and focus groups interviewing. The findings from the research were 1) Ban Pa-Miang Community was a community with beautiful and unspoiled mountain view, cool weather throughout the year and abundant natural resources especially Miang leaves. Moreover, most villagers had positive views and interest in community development. 2) Related sectors such as locals, civil officials and tourism scholars understood the process of community tourism management by collecting local identity knowledge, and creating a process of community participation to develop and drive the community to be the community prototype of sustainable tourism.

Keywords: Community-Based Tourism management, Lesson Learned, Ban-Pa Miang, Community Prototype

บทนำ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจโลกใน 2 ด้านหลัก ได้แก่ ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) ของการท่องเที่ยว และรายได้จากการท่องเที่ยว (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2560) และด้วยความสำคัญดังกล่าวจะพบว่าในจัดทำยุทธศาสตร์ในการพัฒนาในทุกระดับจะให้ความสำคัญด้านการท่องเที่ยวในระดับต้น ๆ กอปรกับสถานการณ์และแนวโน้มการพัฒนาการท่องเที่ยวที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่หยุดยั้ง แนวคิดประเทศไทย 4.0 ที่ต้องการปรับเปลี่ยนเศรษฐกิจประเทศไทยให้ต้องขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม จึงจัดให้การพัฒนาการท่องเที่ยวจัดอยู่ในกลุ่มอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ วัฒนธรรม และบริการที่มี

มูลค่าสูง (Creative, Culture & High Value Services) โดยการเพิ่มประสิทธิภาพการบริการ (Service Enhancing) และยังอยู่ในกรอบ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่วางแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชื่อมโยง ในหลายประเด็น โดยเฉพาะการพัฒนา การท่องเที่ยวในกลุ่ม 17 จังหวัดภาคเหนือ

การวิจัยนี้จึงมุ่งวิจัยพื้นที่วิจัยจากกลุ่มเป้าหมายยุทธศาสตร์ชาติ 17 จังหวัดภาคเหนือนี้ และเมื่อพบว่า ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง อยู่ใกล้เคียงกับชุมชนอื่นในจังหวัดภาคเหนือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนต้นแบบทางการท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงในพื้นที่ภูมิภาคภาคเหนือทั้ง 17 จังหวัด ซึ่งมีพื้นที่ต้นแบบอยู่หลายชุมชนแล้ว อาทิชุมชนบ้านบ้านแม่กำปอง ชุมชนบ้านไร่กองขิง จังหวัดเชียงใหม่ และชุมชนพระบาท ห้วยต้ม จังหวัดลำพูน อันเป็นชุมชนต้นแบบที่มีศักยภาพ จึงมีความพร้อมที่จะร่วมส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของชุมชนหรือแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเป็นเอกลักษณ์ในพื้นที่ใกล้เคียง อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพของการท่องเที่ยวในภูมิภาคภาคเหนือทั้ง 17 จังหวัดนี้ โดยดึงเอาความโดดเด่นในพื้นที่ของตัวเอง เพื่อสร้างเป็นจุดขายทางการท่องเที่ยวใหม่แบบให้ชุมชนเป็นฐาน อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต่อไป

จุดเด่นของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ได้แก่ การเป็นชุมชนชาวไทยภาคเหนือที่ยังคงประกอบอาชีพขายใบเหมี้ยงเพื่อนำไปทำเป็นเหมี้ยง (Kasetkaoklai, 2020) ซึ่งเป็นอาหารว่างท้องถิ่นของชาวล้านนามายาวนาน ‘เหมี้ยง’ ในความหมายของคนเมืองล้านนาจะหมายถึง ใบชาอย่างหนึ่งที่มีลักษณะเป็นพุ่มสูง ปลูกมากในพื้นที่ภาคเหนือ (Charoenchit, 2017) นอกจากนี้ยังเป็นชุมชนที่มีอากาศเย็นตลอดปี เนื่องด้วยความอุดมสมบูรณ์ของป่าและหุบเขา (Community Development Department Ministry of Interior, 2018) จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษากระบวนการจัดการท่องเที่ยวชุมชน สร้างความรู้ความเข้าใจให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียด้านการท่องเที่ยว เพื่อเตรียมความพร้อมของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงในการรองรับนักท่องเที่ยว และถอดบทเรียนการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนศึกษาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยว ประวัติความเป็นมาด้านการท่องเที่ยวในอดีตถึงปัจจุบัน จุดเด่น และจุดด้อยเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาปรับปรุงการจัดการท่องเที่ยวชุมชนให้ประสบความสำเร็จและเกิดการพัฒนายั่งยืน

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อวิเคราะห์บริบท ศักยภาพ และความพร้อมของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง เพื่อเตรียมความพร้อมไปสู่การพัฒนาท่องเที่ยวชุมชนต้นแบบ
- 2) เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการถอดองค์ความรู้ของกระบวนการจัดการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อเตรียมความพร้อมให้พัฒนาไปสู่การเป็นชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิด

1. แนวคิดการจัดการความรู้

Wichian Panya (2004) ได้สรุปแนวคิดการจัดการความรู้ว่า เป็นแนวคิดของการจัดการข้อมูลข่าวสารสารสนเทศ และความรู้ซึ่งมีหลายรูปแบบ ทั้งที่อยู่ในตัวบุคคล ในสื่อ และช่องทางความรู้ต่าง ๆ และกรมการพัฒนาชุมชนได้ให้นิยามขององค์ความรู้ในงานพัฒนาชุมชนในคู่มือการจัดการความรู้ของชุมชน (2559)

โดยให้ความหมายถึงองค์ความรู้ที่อยู่ภายในตัวบุคคล หรือผู้ปฏิบัติงานที่เกิดจากการเรียนรู้ หรือเกิดจากประสบการณ์ของบุคคลคนเดียว หรือเกิดจากการเรียนรู้ หรือประสบการณ์ร่วมกันของกลุ่มคณะบุคคล ซึ่งเป็นความรู้ใหม่โดยไม่ได้ลอกเลียนมาจากศาสตร์ต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ในตำรา หรือห้องสมุด หรือมีอยู่ชัดเจนแล้วในแหล่งความรู้ต่าง ๆ

กระบวนการจัดการความรู้เป็นกระบวนการหนึ่งที่จะช่วยให้องค์กรหรือชุมชน เข้าใจถึงขั้นตอนที่ทำให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้ หรือพัฒนาการของความรู้ที่เกิดขึ้นภายในองค์กรหรือชุมชน ตามคู่มือการจัดทำแผนการจัดการความรู้ของสำนักงาน ก.พ.ร. และสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ (2548) ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน 1) ขั้นตอนการบ่งชี้ความรู้ (Knowledge Identification) เช่น ในการจัดการความรู้ชุมชนจะต้องพิจารณาว่าความรู้ที่จะนำมาจัดการนั้นมีอะไรบ้าง ซึ่งเป็นบริบทพื้นเพ และศักยภาพต่อการพัฒนาและการจัดการชุมชน โดยองค์ความรู้เหล่านี้ ดร.อุดมศักดิ์ ศักดิ์มันวงศ์ ประธานสภาวัฒนธรรมพื้นบ้านโลก (อ้างใน Sukkhon, 2006) ได้เคยนำเสนอไว้ในงานประชุมระดมความคิดเห็นและเวทีพิจารณา การจัดตั้งหอศิลปวัฒนธรรม จังหวัดลำปาง เมื่อวันที่ 6 กันยายน 2548 โดยแบ่งเนื้อหาหรือขอบเขตของความรู้ด้านสังคม วัฒนธรรม ออกเป็น 5 หมวด คือ ภูมิหลัง ได้แก่ เรื่องราวโบราณคดี ประวัติศาสตร์ ประวัติความเป็นมาสมัยต่าง ๆ และเหตุการณ์ต่าง ๆ ในอดีต ภูมิเมือง ได้แก่ เรื่องราวของเมือง ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน แหล่งท่องเที่ยว สถานที่สำคัญ 4 ภาพลักษณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง ภูมิธรรม ได้แก่ เรื่องราวของศาสนา ความเชื่อ จารีต ประเพณี ที่คนในพื้นที่เชื่อถือยึดเหนี่ยว และร่วมกันรักษาสังคมให้คงอยู่ถึงในปัจจุบัน เราอาจจะมีการแสดงนอกจากศาสนาพุทธแล้ว อาจมีข้อมูลศาสนาอื่น หรือความเชื่อในเรื่องอื่น ๆ รวมอยู่ด้วย ภูมิวงศ์ ได้แก่ เรื่องราวของตระกูลที่สำคัญที่มีบทบาทในการสร้างบ้านสร้างเมืองมาหลายตระกูล ที่เป็นตระกูลที่มีความสำคัญของพื้นที่ รวมทั้งบุคคลสำคัญทางศาสนาที่คนในชุมชนเคารพนับถือภูมิปัญญา ได้แก่ วิถีชีวิต วิถีคิด วิธีการ และการบริหารจัดการภายใต้วิถีชีวิตนั้น ๆ รวมถึงนวัตกรรมต่าง ๆ ที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อประโยชน์ในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนและคนในชุมชน 2) ขั้นตอนการสร้างและแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisition) เก็บรวบรวมและดำเนินการวิจัย รวมทั้งการจัดหา และรวบรวมหนังสือ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งกระบวนการสร้าง และแสวงหาความรู้ดังกล่าวจะต้องเป็นกระบวนการที่มาจากความร่วมมือของเจ้าของวัฒนธรรม 3) ขั้นตอนการจัดความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization) พร้อมต่อการจัดการความรู้ในอนาคตได้ 4) ขั้นตอนการประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement) เช่น การกลั่นกรองในเรื่องความน่าเชื่อถือถูกต้องของข้อมูล ปรับปรุงรูปแบบเอกสารให้เป็นมาตรฐาน 5) ขั้นตอนการเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access) และการเผยแพร่ความรู้ คือ การเผยแพร่ความรู้ออกไปในวงกว้าง 6) ขั้นตอนการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) กรณีเป็น Explicit Knowledge อาจจัดทำเป็นเอกสาร, ฐานความรู้, เทคโนโลยีสารสนเทศ หรือกรณีเป็น Tacit Knowledge อาจจัดทำเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้, เวทีแลกเปลี่ยนความรู้ เป็นต้น 7) ขั้นตอนการเรียนรู้ (Learning) หรือการบูรณาการความรู้สู่การทำงาน

จากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมาข้างต้นพบว่า การจัดการความรู้ประกอบด้วย การนำข้อมูลทั้งที่อยู่ในตัวบุคคล และความรู้ใหม่ที่เกิดจากประสบการณ์ร่วมกันของกลุ่มคณะบุคคลมาจัดทำเป็นกระบวนการ โดยมีขั้นตอน 7 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การบ่งชี้ความรู้ แบ่งเป็น ภูมิหลัง ภูมิเมือง ภูมิธรรม ภูมิวงศ์ และ ภูมิปัญญา 2) การสร้างและแสวงหาความรู้ 3) การจัดความรู้ให้เป็นระบบ 4) การประมวลและกลั่นกรองความรู้

5) การเข้าถึงความรู้ 6) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ และ 7) การบูรณาการความรู้สู่การทำงาน การจัดการความรู้จึงเป็นสิ่งที่สามารถนำมาพัฒนาต่อยอดในการพัฒนาความรู้ต่อไปได้

2. แนวคิดทุนทางสังคมและวัฒนธรรม

แนวคิดทุนทางสังคมวัฒนธรรม เป็นแนวคิดที่มีความหมายและองค์ประกอบที่เชื่อมโยงกันอย่างมีมิติสัมพันธ์ โดยแนวคิดนี้คาดว่า มีจุดเริ่มต้นจากแนวคิดทุนทางสังคมเป็นที่ตั้ง ดังเช่น ไมตรี อินทรีย์ (2560) ที่ได้นำเสนอบทความเรื่องทุนทางสังคม (Social Capital) โดยกล่าวว่า ความหมายของทุนทางสังคมนั้นมีหลายมิติ ทั้งที่เป็นเรื่องของระบบคิด ค่านิยม วัฒนธรรม ความไว้วางใจกัน ความสำนึกร่วมของความเป็นชุมชนเดียวกัน การมีจารีตและค่านิยมต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน การศึกษาการพัฒนาเศรษฐกิจด้านประชาสังคม (Public Society) และศาสตร์แขนงย่อยอื่น ๆ โดย Wongchum (2010) ได้นำเสนอบทความวิจัย เรื่อง ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนท่าคา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยพบว่า ชุมชนบ้านท่าคา มีทุนทางสังคมวัฒนธรรมที่เด่นชัดในด้านวิถีชีวิตที่ผูกพันกับสายน้ำ ด้วยบริบททางภูมิศาสตร์ของชุมชน ชาวบ้านในชุมชนมีการสัญจรทางน้ำ ซึ่งทำหน้าที่เชื่อมโยงการตั้งบ้านเรือน อาชีพ และความศรัทธาของคนในชุมชนไว้ด้วยกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้ถูกเล็งเห็น และพัฒนาเชิงอัตลักษณ์เป็นเสน่ห์ของชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชน ดังนั้น ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมในการศึกษาครั้งนี้ คือ ความสำนึกร่วมของความเป็นชุมชนเดียวกัน การมีจารีตและค่านิยมที่เด่นชัด และเป็นวิถีชีวิตที่คุ้นเคยร่วมกัน ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

3. แนวคิดการบริหารจัดการคนและชุมชน

การกล่าวถึงการบริหารจัดการชุมชนเชิงยุทธศาสตร์ คงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะกล่าวถึงเรื่อง “แผนชุมชน” หรือ “แผนพัฒนาชุมชน” เนื่องจากแผนพัฒนาชุมชนนั้น ถือเป็นกระบวนการนำของการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน อย่างมีกรอบเป้าหมายและทิศทางในการดำเนินการ ดังนั้นของแผนพัฒนาชุมชนที่มีการระบุโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) Ministry of Social Development and Human Security (2016) ว่า “แผนชุมชน” หรือ “แผนพัฒนาชุมชน” เป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้คนในชุมชนท้องถิ่น ได้รู้จักตัวตนและเข้าใจชุมชนท้องถิ่นของตนเองมากขึ้น ได้รับรู้ถึงปัญหา หรือความต้องการ อันนำไปสู่การร่วมคิด ร่วมกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา และการลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญห และเพื่อการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ภายใต้ทุนและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ

การจัดทำแผนพัฒนาของชุมชนท้องถิ่น นับเป็นกระบวนการในการกำหนดทิศทาง หรือแนวทางการดำเนินงานในเชิงยุทธศาสตร์โดยการกำหนดสภาพการณ์ที่ต้องการบรรลุ และแนวทางในการบรรลุบนพื้นฐานของการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบด้าน และเป็นระบบ ในการจัดการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น การจัดทำแผนพัฒนาของชุมชนท้องถิ่นเป็นส่วนประกอบหนึ่ง ในการจัดทำ แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ โดยชุมชนท้องถิ่นมีการกำหนดยุทธศาสตร์ และแนวทางการพัฒนา ซึ่งแสดงถึงวิสัยทัศน์ พันธกิจ และจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาในอนาคต

จึงกล่าวได้ว่า แนวคิดการบริหารจัดการคนและชุมชนจะต้องมีการดำเนินการทั้งระบบของชุมชน โดยเฉพาะในมิติของการจัดการเชิงกลยุทธ์จะช่วยให้ผู้นำชุมชน คณะกรรมการของชุมชน มีความตื่นตัวและพร้อมที่จะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งสามารถปรับปรุงแนวทางการดำเนินงานให้สอดคล้องกับโอกาสที่เกิดขึ้นใหม่ รวมทั้งแสวงหาแนวทางหลีกเลี่ยงจากอุปสรรคที่อาจส่งผลกระทบต่อองค์กรในอนาคต โดยการจัดการ

เชิงกลยุทธ์นี้เป็นไปในลักษณะ “เชิงรุก” มากกว่า “เชิงรับ” ซึ่งหมายความว่าความถึงการช่วงชิง การทำเพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน ให้แก่องค์กรในระยะยาว

4. แนวคิดด้านการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ใช้ชุมชนเป็นฐานในการบริหารจัดการ (Community-based Tourism) มีความก้าวหน้าอย่างมาก ในช่วงที่ผ่านมา 20 ปี และมีแนวโน้มที่จะพัฒนาเป็นโครงการเกี่ยวกับชุมชนใกล้เคียงมากยิ่งขึ้น รูปแบบของการจัดการโดยชุมชนเป็นที่ถูกวางเป้าหมายว่า เป็นวิธีการจัดการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ สามารถสร้างรายได้ให้คนในชุมชน โดยที่สามารถเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนให้สามารถแสวงหารายได้จากการท่องเที่ยว โดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ส่งผลกระทบต่อฐานทรัพยากรสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม ประเพณีของคนในท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไม่ให้หมดไป หรือเสื่อมสลายไปอย่างรวดเร็ว จึงอาจเรียกชื่ออื่นในลักษณะคล้ายกัน เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) หรือ "การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์" (Conservation Tourism) แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนสามารถพิจารณาได้จากองค์ประกอบ 4 ประการคือ 1) การดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว ในขอบเขตของความสามารถของธรรมชาติชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชุมชนต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว 2) การตระหนักในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน 3) การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรม การท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่มีต่อการท่องเที่ยว และ 4) การประสานความต้องการทางเศรษฐกิจ การคงอยู่ของสังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ยังควรคำนึงถึงองค์ประกอบ 3 ประการ ได้แก่ 1) เป็นการจัดการการท่องเที่ยวที่สร้างความรู้และให้ความรู้ และเป็นการจัดการท่องเที่ยวที่มีจิตสำนึก มีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศนั้น ๆ 2) เป็นการจัดการการท่องเที่ยวที่ประชาชนในท้องถิ่น มีบทบาท มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ร่วมจัดทำ และร่วมได้รับผลประโยชน์อย่างเสมอภาค และ 3) เป็นการจัดการการท่องเที่ยวที่สร้างความรู้ และให้ความรู้ การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนประกอบด้วย การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากร อย่างพอดี การลดการบริโภคและใช้ทรัพยากร ที่เกินความจำเป็น และลดการก่อของเสีย การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม การสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การประชุมปรึกษาหารือกับผู้ที่เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน การจัดเตรียมข้อมูลคู่มือ บริการข่าวสารการท่องเที่ยวให้พร้อม การพัฒนาบุคลากร การประเมินผล ตรวจสอบ การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ที่พื้นที่นั้นสามารถจะแบกรับไว้ได้ก่อนที่จะเกิดความเสื่อมโทรม

จากการทบทวนผลการวิจัย ผลงานทางวิชาการดังกล่าวข้างต้น การศึกษาในครั้งนี้จะกล่าวถึงแนวคิดทฤษฎีทั้ง 4 หัวข้อ ได้แก่ แนวคิดการจัดการความรู้ แนวคิดทุนทางสังคมและวัฒนธรรม แนวคิดการบริหารจัดการคนและชุมชน และแนวคิดด้านการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนมาใช้ในการศึกษาในครั้งนี้

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูล 2 กลุ่มได้แก่ กลุ่มที่ 1 นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวชุมชนจากสถาบันการศึกษา สมาคมการท่องเที่ยว สมาพันธ์การท่องเที่ยว สภาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และหน่วยงานภาครัฐ ส่วนราชการต่าง ๆ ทั้งหน่วยงานราชการส่วนกลาง และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาท่องเที่ยวในชุมชน และกลุ่มที่ 2 กลุ่มต่าง ๆ และสมาชิกในชุมชนประกอบด้วย ผู้นำชุมชน คณะกรรมการ ปราชญ์ชาวบ้าน มัคคุเทศก์น้อย เยาวชนในพื้นที่ และสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน จำนวน 50 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และการตรวจสอบคุณภาพการวิจัยครั้งนี้ เป็นการมุ่งเน้นการทำความเข้าใจสถานการณ์แวดล้อมที่เกิดขึ้นจริงในตัวแทนแหล่งท่องเที่ยวบริบทศักยภาพ และความพร้อมของชุมชน เชื่อมโยงกับบริบททางด้านลักษณะทางกายภาพของชุมชนโดยรอบ การสร้างความรู้ความเข้าใจ และการถอดองค์ความรู้ของกระบวนการจัดการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อเตรียมความพร้อมให้พัฒนาไปสู่การเป็นชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

1. แบบสัมภาษณ์การสัมภาษณ์บุคคลเชิงลึก (In-depth Interview) โดยมีลักษณะเป็นการสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) (วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และ 2)
2. สัมภาษณ์กลุ่ม Focus Group แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถอดองค์ความรู้ เพื่อยืนยันและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล เสนอแนะ และปรับปรุงแก้ไขข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อความสมบูรณ์ของงาน (วัตถุประสงค์ข้อที่ 2)

ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ทดสอบความเที่ยงตรงถูกต้องตามเนื้อหา (Content Validity) โดยให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบการใช้ภาษา และความครอบคลุมของเนื้อหา เพื่อการหาดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถาม และวัตถุประสงค์ของงานวิจัย (Index of item-objective congruence: IOC)

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Review Data) เป็นการศึกษา และเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงบริบทของแหล่งท่องเที่ยว จุดเด่น จุดด้อย ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง และบริเวณเขตพื้นที่ชุมชนโดยรอบ ซึ่งประกอบด้วยประวัติศาสตร์ ศักยภาพการท่องเที่ยวจากอดีตถึงปัจจุบัน ตลอดจนข้อมูลที่ถูกบันทึกในรูปแบบอื่น ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานของแหล่งที่สำคัญ
2. การเก็บรวบรวมภาคสนาม (Field Data) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้เครื่องมือ ดังต่อไปนี้ การสัมภาษณ์บุคคลแบบเจาะลึก (In-depth Interview) และชุมชน และการสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group) จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียด้านการท่องเที่ยว

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. หลังจากการลงเก็บข้อมูลภาคสนามทุกครั้ง ข้อมูลที่ได้จากการจดบันทึกจะถูกนำมาพิจารณาเพื่อแยกแยะประเด็นข้อมูล
2. ข้อมูลจากการบันทึก โดยใช้สื่อบันทึกทุกประเภทจะถูกถ่ายโอนไปเก็บในเครื่องคอมพิวเตอร์แบบส่วนตัว และถอดข้อมูลจากเครื่องบันทึกเสียงโดยเร็วที่สุด
3. สรุปข้อมูลดิบที่ได้จากการบันทึกทุกรูปแบบ เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์และตีความ

4. การวิเคราะห์ กระทำโดยแยกแยะข้อความ ประโยคที่มีความหมายในทิศทางเดียวกัน รวมไว้กลุ่มเดียวกัน โดยมีรหัสข้อความกำกับทุกข้อความ ทุกประโยค แล้วจึงกำหนดคำ เพื่อการเขียนบรรยายผลงานวิจัย

5. เขียนบรรยายผลจากการศึกษาสิ่งที่ค้นพบอย่างละเอียดชัดเจน ทั้งในเชิงกายภาพ (Physical) และ มโนภาพ (Logical) ที่มีผลต่อการท่องเที่ยวของตัวแหล่งท่องเที่ยว และเขียนบทสรุปเพื่อถอดองค์ความรู้ กระบวนการการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชน กรณีศึกษาชุมชนป่าเหมี้ยง จังหวัดลำปาง ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1. เพื่อวิเคราะห์บริบท ศักยภาพ และความพร้อมของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง เพื่อเตรียมความพร้อมไปสู่การพัฒนาท่องเที่ยวชุมชนต้นแบบ ชุมชนต้นแบบชุมชนป่าเหมี้ยง อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองปาน ประมาณ 35 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากองค์การบริหารส่วนตำบลแจ้ซ้อน ประมาณ 20 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 1,500 ไร่ หรือประมาณ 12 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ อุทยานแจ้ซ้อนทั้งหมดบ้าน มีอาณาเขต ทิศเหนือติดกับ บ้านแม่แจ่ม หมู่ที่ 1 ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ทิศใต้ติดกับบ้านดอนไชย หมู่ที่ 6 ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ทิศตะวันออกติดกับอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง และทิศตะวันตกติดกับ บ้านแม่กาบอง หมู่ที่ 3 ตำบลห้วยแก้ว อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ (กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2560) ซึ่งเป็นชุมชนบนภูเขาสูง มีสภาพพื้นที่เหมาะกับการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูหนาวที่มีสภาพอากาศหนาวเย็น มีหมอกปกคลุม แต่งแต้มความงามด้วยดอกไม้ป่า เช่น ดอกเสี้ยวสวยงาม เป็นที่มาของการเข้ามาร่วมกันทำการท่องเที่ยว และเป็นจุดเริ่มต้นของการท่องเที่ยวชุมชน บ้านป่าเหมี้ยง ซึ่งชาวบ้านเป็นผู้ที่มีอัธยาศัยไมตรี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความพร้อม และยินดีต้อนรับนักท่องเที่ยว จึงเกิดแนวคิดที่จะทำโฮมสเตย์ จึงขอรับการส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงเป็นชุมชนแห่งขุนเขาที่เรียนรู้และพัฒนาส่งเสริมต่อยอดจากกระบวนการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และประสบการณ์ ภายใต้ความพยายามในการดำรงอยู่ ซึ่งวิถีชีวิตชุมชนที่มีอัตลักษณ์ของตน โดยมีเป้าหมายในการพัฒนาที่มุ่งสู่การที่ชุมชนสามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวของตนเองได้แบบยั่งยืน และดำรงอยู่ได้ตามแนวทางและเป้าหมายที่ชุมชนต้องการ ซึ่งการบริหารจัดการชุมชนดังกล่าวนี้เองถือเป็นจุดเด่นของอัตลักษณ์ที่สำคัญของชุมชนที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่ม และเสนอแนะทางการท่องเที่ยวของชุมชน อันได้แก่ “การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ และวิถีชุมชนอัตลักษณ์” จากองค์ความรู้ ชุมชน บนฐานคิดของการสร้างสรรค์จากกระบวนการวิจัย สู่กิจกรรมท่องเที่ยว และเส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมโยง ภูมิปัญญา หรือองค์ความรู้ชุมชนที่หลากหลาย และวิถีชุมชนที่ผ่านกระบวนการในเชิงพัฒนาอย่างประสบผลสำเร็จ

ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงมีทรัพยากรธรรมชาติ ในชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าเหมี้ยง ทั้งผืนป่า ผลผลิตจากป่า และแหล่งน้ำ อันเป็นผลสืบเนื่องจากการบริหารจัดการที่เข้มแข็งของชุมชนงานเทศกาลดอกเสี้ยวบาน เป็นการแสดงวิถีชีวิตของคนชุมชนป่าเหมี้ยง มีการจัดนิทรรศการวิถีชุมชน แหล่งท่องเที่ยวกั๊วผืน มีจุดชมวิว 4 จังหวัด ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวมีกิจกรรมพาชม พานักท่องเที่ยวไปดูการตีผึ้ง ช่วงเดือนมีนาคม - เมษายน ของทุก ๆ ปี พานักท่องเที่ยวชมต้นไม้ขนาดใหญ่ (ต้นไม้มีขน) พานักท่องเที่ยวไป

ชมหลุมหลบภัย พานักท่องเที่ยวไปเก็บสมุนไพร มีฝายชะลอน้ำ แหล่งชมน้ำตก ลำธาร ด้านการท่องเที่ยว มีบ้านพักโฮมสเตย์ ทั้งของชุมชนและเอกชน พักโฮมสเตย์ จัดกิจกรรมตามวิถีชีวิตชุมชน มีการเก็บใบเหมียง กาแฟ ดอกเสี้ยวบาน และศึกษาแหล่งธรรมชาติ ด้านกลุ่มอาชีพในชุมชน การทำหมอนใบชา กลุ่มอาหารพื้นบ้าน

จุดเริ่มต้นและรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยว

ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ชุมชนได้มีการจัดตั้งคณะดำเนินงานในรูปแบบคณะกรรมการท่องเที่ยวชุมชน เริ่มจากการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพ สุโสมสเตย์ ปี 2540 ได้เริ่มต้นในการจัดกิจกรรมเชื่อมโยงการท่องเที่ยวชุมชนให้มีความหลากหลาย เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มากขึ้น (Chittangwattana, 2005). เริ่มจัดเทศกาลดอกเสี้ยวบานร่วมกับสำนักงานจังหวัดลำปาง การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และอุทยานแห่งชาติ แจ้ซ้อน มีการต้อนรับคณะเดินทางเข้ามาศึกษาดูงาน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนเป็นจำนวนมาก ชุมชนป่าเหมี้ยงเป็นหนึ่งในชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกเป็นชุมชนต้นแบบในการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โดยมีแนวคิดชุมชนท่องเที่ยวเชิงสุขภาพว่า “ปรับสมดุลสุขภาพชีวิต ความท้าทายที่ได้พิชิต” ความร่วมมือร่วมใจของชุมชนทำให้ได้รับรางวัลชุมชนท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ รางวัลมาตรฐาน Lanna Wellness Tourism (โปรแกรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ) ส่วนในด้านการบริหารที่พักของชุมชนก็มีโฮมสเตย์ ซึ่งมีทั้งของชุมชนและเอกชน ในส่วนของชุมชนได้รับรางวัล หมู่บ้านท่องเที่ยวโฮมสเตย์ (มาตรฐานโฮมสเตย์ไทย) จากสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา และยังมีรางวัลอื่น ๆ อีกมากมาย

ปัญหาในการดำเนินงานในปัจจุบัน

ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง เป็นชุมชนที่ประสบปัญหาในด้านที่ตั้งบนภูเขาสูงเส้นทางการคมนาคมที่ยังไม่สะดวก หน่วยงานภาครัฐที่จะให้การสนับสนุนด้านสาธารณูปโภคต่าง ๆ ตั้งอยู่ในพื้นราบเกือบทั้งหมด ทำให้การติดต่อ ประสานงานค่อนข้างล่าช้า และยากลำบากมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูฝน ความพร้อมของชุมชนต่อการรองรับ การพัฒนาด้านการท่องเที่ยว อาทิ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน ด้านความปลอดภัย ด้านทรัพยากรบุคคล เช่น ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชน ความเท่าทันทางความคิด และค่านิยม ต่อการเปลี่ยนแปลง และการรับมือในผลกระทบที่เกิดขึ้นตามมาจากการท่องเที่ยว ความรู้ทางด้านอื่น ๆ เช่น ด้านการเป็นเจ้าบ้านที่ดี ด้านภาษา และการสื่อสาร

จุดเด่นในการดำเนินงาน

เกิดจากความโดดเด่น และความเป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว ความสมบูรณ์ของสภาพแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และความหลากหลายทางชีวภาพที่เป็นลักษณะเฉพาะพื้นที่ และอาชีพที่มีอัตลักษณ์ ตลอดจนผลิตภัณฑ์ชุมชนที่หลากหลาย และเป็นที่รู้จักส่งผลต่อรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวที่หลากหลายศักยภาพ และภาวะผู้นำของผู้นำชุมชนที่แสดงถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มผู้นำชุมชนในการร่วมแรง ร่วมใจ ความสามัคคี และการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน การมีวิสัยทัศน์ และการเสียสละเพื่อชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จ

จากการศึกษาพบว่า การดำเนินการท่องเที่ยวพัฒนาศักยภาพชุมชนในการรองรับนักท่องเที่ยวมาจากการผลักดันจากผู้นำในชุมชน ทั้งผู้นำในตำแหน่งหน้าที่ และผู้นำในทางธรรมชาติ (คนที่มีใจรักในการทำงาน เสียสละ) ซึ่งร่วมกันเป็นแกนหมุนในการทำงานร่วมกับคนในชุมชนที่เหลือ จนเกิดการพัฒนาที่ต่อเนื่องและ

ยั่งยืน ทั้งทางด้านสังคม ด้านทรัพยากรธรรมชาติ และแหล่งธรรมชาติ ด้านเศรษฐกิจชุมชน และด้านวิถีชีวิต
ปัญหาและอุปสรรค

ปัญหาที่สำคัญด้านศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเป็นชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ พบว่า ชุมชน
ขาดการสืบทอด และเผยแพร่แนวคิด ค่านิยมทางสังคม วัฒนธรรมชุมชน รวมถึงความเชื่อ ประเพณี และ
พิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น ชุมชนเริ่มมีปัญหาด้านการบริหารจัดการขยะ ชุมชนมีความต้องการสิ่ง
อำนวยความสะดวกสาธารณะูปโภค การเดินทางค่อนข้างลำบาก ถนนคับแคบชันโค้งสูง จุดรับนักท่องเที่ยว
สถานที่ท่องเที่ยวยังไม่ได้รับการพัฒนา อาทิเช่น น้ำตกตาดเหี้ย ดอยพระบาท ลานดอกเสี้ยว สถานที่ท่องเที่ยว
ที่เป็นน้ำตก ยังไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร ขาดการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวที่ต่อเนื่อง การบริหารจัดการ
ไม่เป็นระบบ มีแมลงมีพิษ ชุมชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในด้านการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่คิดว่า ไม่มีผลประโยชน์
กับตนเอง นักท่องเที่ยวไม่ได้เข้ามาเที่ยวอย่างต่อเนื่อง ทำให้กลุ่มชุมชนขาดกำลังใจในการทำบ้านพักโฮมสเตย์
บางบ้านไม่พร้อมที่จะรับนักท่องเที่ยว ร้านค้าชุมชนไม่มีลูกค้า ไม่มีอย่างต่อเนื่อง คนขายไม่มีอยู่ประจำร้าน

ผลการศึกษาผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อกระบวนการเชิงคุณค่าเพื่อการพัฒนาสร้างความ
รู้ความเข้าใจให้แก่ภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และถอดองค์ความรู้ของกระบวนการจัดการท่องเที่ยวชุมชน
เพื่อเตรียมความพร้อมให้พัฒนาไปสู่การเป็นชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบเพื่อนำไปประยุกต์ใช้

คุณค่าที่เกิดขึ้นกับชุมชนในพื้นที่

ในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวส่งผลคุณค่าที่เกิดขึ้นกับชุมชนและพื้นที่ใน 4 มิติ (Chittangwat-
tana, 2005) ประกอบด้วย

1. มิติสังคมวัฒนธรรมชุมชน ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง มีการเรียนรู้ในการดำรงอยู่และการพัฒนา โดยอาศัย
หลักของความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจของคนในชุมชน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในทุกมิติอย่างค่อยเป็นค่อยไป ส่ง
ผลต่อการดำรงอยู่ของวิถีอัตลักษณ์ชุมชนที่เกิดจากการเห็นคุณค่า และสิ่งที่ชุมชนได้รับที่เกิดจากการอนุรักษ์
สืบทอด กระบวนการผ่านการจัดการท่องเที่ยวที่ใช้ฐานต้นทุนทางวัฒนธรรม และอัตลักษณ์วิถี

2. มิติสิ่งแวดล้อมชุมชน ชุมชนได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และแก้ปัญหาด้วยตนเอง จากการเล็งเห็น
ถึงคุณค่าในผลสำเร็จของกระบวนการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชนที่ใช้ชุมชนเป็นฐานการให้ความสำคัญกับ
กระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพที่พัฒนาเชื่อมโยงให้กลายเป็น
เป็นส่วนหนึ่งของการจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว

3. มิติเศรษฐกิจชุมชน สมาชิกในชุมชนยังรักษาอาชีพหลักที่เป็นอาชีพเดิม และสามารถนำมาต่อยอด
ในการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์และกิจกรรมท่องเที่ยวในวิถีดั้งเดิมในหลายรูปแบบ ก่อให้เกิดกระบวนการสร้าง
รายได้ และกระจายรายได้ให้แก่คนในชุมชนอย่างเป็นระบบมากยิ่งขึ้น มีการสร้างอาชีพและพัฒนาตนเอง เพื่อ
สร้างรายได้เสริม อันเป็นผลจากความต้องการในการพัฒนาตนเอง และการพัฒนาชุมชน เพื่อให้มีประสิทธิภาพ
ในการรองรับการท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้น

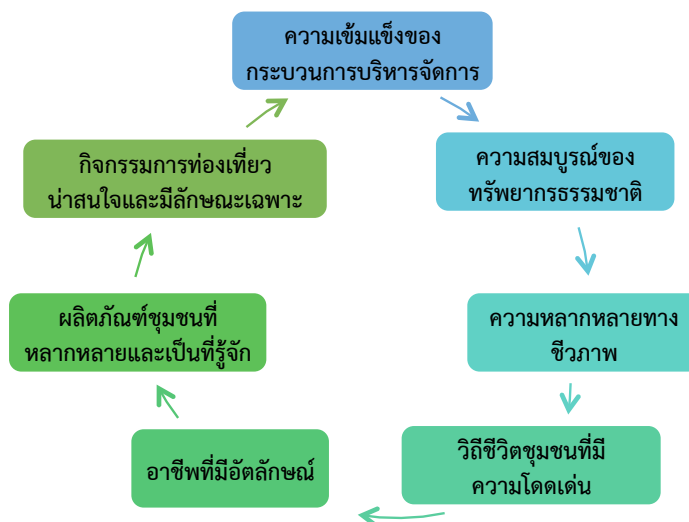
4. มิติองค์ความรู้ในชุมชน องค์ความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนได้รับการเผยแพร่ เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยน
เรียนรู้ องค์ความรู้ และประสบการณ์ของคนในชุมชน และสมาชิกในชุมชนกับหน่วยงาน หรือคณะ หรือ
ชุมชนภายนอกที่เข้ามาท่องเที่ยวเชิงศึกษาเรียนรู้ในชุมชน เกิดเครือข่ายความรู้ภูมิปัญญา เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว
ชุมชนที่เรียกว่า “ป่าเหมี้ยงโมเดิร์น” ซึ่งเป็นกระบวนการส่งเสริมการพัฒนาตามความเหมาะสม สอดคล้อง
กับบริบทของพื้นที่การพัฒนาท่องเที่ยวชุมชนที่เป็นต้นแบบให้กับชุมชนอื่น ๆ ได้

ผลสำเร็จในการดำเนินงานของชุมชน

จากการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งความร่วมมือร่วมใจจากชาวบ้านทุกคน ทำให้ชุมชนเล็ก ๆ บนดอย ได้เป็นที่รู้จักไปทั่วทั้งประเทศ และได้รับรางวัลต่าง ๆ มากมาย เช่น รางวัลหมู่บ้านหัตถกรรมเพื่อการท่องเที่ยว รางวัลหมู่บ้านท่องเที่ยวโฮมสเตย์ (มาตรฐานโฮมสเตย์ไทย) รางวัลชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ รางวัลชุมชนท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รางวัลชุมชนดีเด่นทางด้านการท่องเที่ยว รางวัลชุมชนท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ รางวัลมาตรฐาน Lanna Wellness Tourism (โปรแกรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ) รางวัลดาวรุ่ง (Rising Star) เครื่องหมาย ผลิตภัณฑ์ OTOP ประเภทของใช้ และของตกแต่ง ผลิตภัณฑ์ หมอนใบชา จากกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย และรางวัลอื่น ๆ อีกมากมาย (Rojanapaitoon, 2014)

รูปแบบการพัฒนาเพื่อนำไปสู่ท่องเที่ยวชุมชนต้นแบบ

เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ที่วางไว้ และนำไปสู่การเป็นชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ ชุมชนจะต้องดำเนินงานตามพันธกิจครบทุกด้าน คือ ด้านสมาชิกของชุมชนจะต้องพัฒนาศักยภาพของสมาชิกในชุมชนให้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เกี่ยวกับท่องเที่ยวชุมชนและพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว ชุมชน รวมทั้งการสร้างความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของร่วมในการบริหารจัดการ และเป็นเจ้าบ้านที่ดี ด้านสภาพแวดล้อมของชุมชน จะต้องพัฒนาศักยภาพความพร้อมของชุมชนในทุกมิติ เพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่จะนำไปสู่การท่องเที่ยวชุมชนที่สมดุลและยั่งยืน ทั้งสภาพแวดล้อมทางสังคม สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยว ความปลอดภัย กิจกรรมทางการท่องเที่ยว การบริการ ที่พัก อาหาร และสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน ด้านองค์ความรู้ และทุนทางสังคม วัฒนธรรมของชุมชน จะต้องสร้างมูลค่าเพิ่มจากทุนทางสังคม วัฒนธรรมของชุมชน ต่อยอดองค์ความรู้ และค้นหาอัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อพัฒนาการบริการและสินค้าทางการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ เพื่อสร้างแบรนด์ อัตลักษณ์ชุมชนที่โดดเด่นด้านการบริหารจัดการพัฒนาระบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชน โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม โดยเริ่มตั้งแต่การจัดทำข้อตกลงร่วมกันในการบริหารจัดการ การบริหารคน ผลประโยชน์ ระบบฐานข้อมูล การประชาสัมพันธ์ การตลาด และรูปแบบกระบวนการ การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในการบริหารจัดการ

ภาพที่ 1 การจัดการท่องเที่ยวชุมชนและรูปแบบการพัฒนาเพื่อนำไปสู่ท่องเที่ยวชุมชนต้นแบบ

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัย “การถอดบทเรียนกระบวนการจัดการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อพัฒนาเป็นท่องเที่ยวชุมชนต้นแบบ กรณีศึกษา: ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง” ประกอบด้วยวัตถุประสงค์การวิจัย 2 ข้อ รายละเอียดดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อวิเคราะห์บริบท ศักยภาพ และความพร้อมของชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง พบว่า บริบท และศักยภาพของชุมชนมีความพร้อมในการเป็นชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบสอดคล้องกับงานวิจัยของ Sa-song, Sasong & Binpratarn (2020) ทำการศึกษาเรื่องที่ตั้งหมู่บ้านป่าเหมี้ยง ซึ่งตั้งอยู่เกือบใจกลางอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน มีบรรยากาศร่มรื่นด้วยพรรณไม้นานาชนิด มีความหลากหลาย ทั้งในด้านรูปแบบวิถีชีวิตที่มีความดั้งเดิม มีกิจกรรมการเล่นที่คงความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ที่สำคัญยังมีกิจกรรมการจัดงานเทศกาลวันดอกเสี้ยวบาน ซึ่งถือเป็นงานประจำของหมู่บ้านและตำบลอีกด้วย คุณค่าที่เกิดขึ้นกับชุมชนและพื้นที่ การท่องเที่ยวส่งผลเชิงคุณค่าที่เกิดขึ้นกับชุมชนและพื้นที่ใน 4 มิติ ด้วยกันประกอบด้วย มิติสังคม วัฒนธรรมชุมชน มิติสิ่งแวดล้อม ชุมชน มิติเศรษฐกิจชุมชน มิติองค์ความรู้ในชุมชน โดย 1) มิติสังคมวัฒนธรรมชุมชน พบว่า ชุมชน มิติสังคมวัฒนธรรมชุมชน ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง มีการเรียนรู้ในการดำรงอยู่ และการพัฒนาโดยอาศัยหลักของความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจของคนในชุมชน 2) มิติสิ่งแวดล้อม ชุมชน ภายหลังจากที่ชุมชนได้มีการท่องเที่ยวในหลากหลายรูปแบบ เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ด้วยการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ชุมชนได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และแก้ปัญหาด้วยตนเอง จากการเล็งเห็นถึงคุณค่าในผลสำเร็จของกระบวนการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชน ที่ใช้ชุมชนเป็นฐานให้ความสำคัญกับกระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพที่พัฒนาเชื่อมโยง และเป็นส่วนหนึ่งของการจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว 3) มิติเศรษฐกิจชุมชน การจัดการท่องเที่ยว ชุมชนของบ้านป่าเหมี้ยง ที่มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลาย สร้างโอกาสในการประกอบอาชีพที่หลากหลายให้กับสมาชิกในชุมชน แต่ขณะเดียวกันก็ยังรักษาอาชีพหลักที่เป็นอาชีพเดิม และสามารถนำมาต่อยอดในการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ และกิจกรรมท่องเที่ยวในวิถีดั้งเดิมในหลายรูปแบบ ก่อให้เกิดกระบวนการสร้างอาชีพ และรายได้ และกระจายรายได้ให้แก่คนในชุมชนอย่างเป็นระบบมากยิ่งขึ้น 4) มิติองค์ความรู้ในชุมชน องค์ความรู้ ภูมิปัญญาของชุมชนได้รับการเผยแพร่ เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ องค์ความรู้ และประสบการณ์ของคนในชุมชน และสมาชิกในชุมชนกับหน่วยงาน หรือคณะ หรือชุมชนภายนอกที่เข้ามาท่องเที่ยวเชิงศึกษาเรียนรู้ในชุมชน เกิดเครือข่ายความรู้ภูมิปัญญา เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนที่เรียกว่า “ป่าเหมี้ยงโมเดิร์น” สอดคล้องกับแนวคิด การพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืน โดย Walaisathien et al. (2005) ระบุในหลักวัตถุประสงค์ของการพัฒนาชุมชน คือ มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงการพัฒนาอย่างสมดุลในทุก ๆ ด้าน พร้อม ๆ กัน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม โครงสร้างพื้นฐาน ตลอดจนด้านการเมือง การปกครอง ซึ่งในการพัฒนาชุมชนนั้น จำเป็นต้องมีกระบวนการ หรือขั้นตอน ในการดำเนินการอันเป็นกระบวนการเรียนรู้ชุมชน เพื่อยกระดับความสามารถในการคิด การวิเคราะห์ การคัดเลือกแนวทาง และการแก้ไขปัญหาได้ สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนหนึ่งในแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ดังเช่น Chittangwattana (2005) การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) ระบุว่าหมายถึง

การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อม และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการร่วมกันอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตามพบว่า คนในชุมชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในการนำศักยภาพที่ตนมีออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในเชิงประจักษ์ จึงควรมีการอบรมให้ความรู้ในการนำออกมาปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และถอดองค์ความรู้ของกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อเตรียมความพร้อมให้พัฒนาไปสู่การเป็นชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบ พบว่าการจัดทำกระบวนการที่ได้จากการมีส่วนร่วม แลกเปลี่ยน และเรียนรู้ข้อมูล ตลอดจนหาแนวทางการพัฒนาซึ่งกันและกัน เป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยิ่ง ผลสำเร็จในการดำเนินงานของชุมชน และรูปแบบการพัฒนา เพื่อนำไปสู่ท่องเที่ยวชุมชนต้นแบบการท่องเที่ยวชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง คือการท่องเที่ยวชุมชน และวิถีชุมชนอัตลักษณ์มาจากความต้องการของคนป่าเหมี้ยงอย่างแท้จริง รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชน คำนึงถึงอัตลักษณ์บ้านป่าเหมี้ยง ความอยู่ยาวนานและสร้างสรรค์ วิถีคนป่าเหมี้ยง เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อการพัฒนาการเรียนรู้โดยชุมชนอย่างถูกต้องชัดเจน สู่กิจกรรมท่องเที่ยว และเส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงภูมิปัญญา หรือองค์ความรู้ชุมชนที่หลากหลาย และวิถีชุมชนที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ในเชิงพัฒนา อย่างประสบผลสำเร็จ หรือกล่าวในนิยาม คือ “การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ และวิถีชุมชนอัตลักษณ์” สอดคล้องกับ Chaithep (2006) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตป่าอนุรักษ์ : กรณีศึกษาชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง พบว่า ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยงมีศักยภาพด้านสิ่งแวดล้อมที่สวยงามประกอบไปด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติที่เอื้อต่อการท่องเที่ยว ได้แก่ระบบนิเวศที่อุดมสมบูรณ์ และมีความหลากหลายทางธรรมชาติ นอกจากนี้ชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ยังมีวัฒนธรรมที่น่าสนใจ จากการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่อาศัยบนที่ราบหุบเขา ส่งผลให้มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับป่าไม้ มีการใช้พื้นที่ป่าเพื่อการปลูกต้นเหมี้ยง และนำมาผ่านาขั้นตอนการทำเหมี้ยง เพื่อจำหน่าย ก่อเกิดเป็นรายได้ให้กับชุมชน ซึ่งการทำเหมี้ยงถือเป็นภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตของชุมชนแห่งนี้ อีกทั้งยังแสดงถึงการปรับตัวในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างลงตัว เกิดการเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับป่า นำมาซึ่งประโยชน์ในการใช้พื้นที่เพื่อการดำรงชีพ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Manirochana (2017) พบว่ากระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องเริ่มที่การทำความเข้าใจกับสมาชิกในชุมชน และภาคส่วนต่าง ๆ ให้เห็นประโยชน์ของการจัดการท่องเที่ยว โดยการชี้แจง หรือการนำเสนอ ผู้นำเสนอต้องอธิบายในส่วนที่เป็นประโยชน์และผลกระทบไปพร้อมกัน เพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้รับข้อมูลทั้งด้านบวก และผลกระทบ เมื่อสมาชิกในชุมชนมีความเห็นร่วมกันที่จะทำการท่องเที่ยว ขึ้นต่อมาเป็นขั้นของการระดมความเห็น และขอความร่วมมือทุกภาคส่วนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน ร่วมกันสร้างเครือข่าย ร่วมกันศึกษาศักยภาพของชุมชน และความเป็นไปได้ของการจัดการท่องเที่ยว วิเคราะห์และสรุปผลการศึกษานำผลการศึกษามาพัฒนาให้เกิดความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามพบว่า การจัดทำกระบวนการควรจัดทำเป็นลายลักษณ์อักษรให้ง่ายในการเข้าถึง และง่ายต่อการศึกษาและการนำไปใช้ โดยการบันทึกกระบวนการไว้ในรูปแบบ ออนไลน์ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย ในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์แนวทางพัฒนาชุมชนทุกชุมชนของประเทศ เพื่อเป็นชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบที่มาตรฐานให้สำเร็จจะต้องได้รับความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้องในทุกภาคส่วน เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ทิศทางการพัฒนา การกำหนดยุทธศาสตร์ การนำยุทธศาสตร์ไปสู่ การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลการดำเนินงานทั้งระบบ

2. ข้อเสนอการนำนโยบายสู่การปฏิบัติ เพื่อให้การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ทางการท่องเที่ยวไปสู่ การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมทุกภาคส่วนจะต้องบูรณาการการดำเนินงานในทุกระดับ

2.1 การดำเนินงานในระดับยุทธศาสตร์ทุกภาคต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดยุทธศาสตร์ร่วมกัน โดยพิจารณาเชื่อมโยงยุทธศาสตร์ในแต่ละระดับ เพื่อให้ได้มาซึ่งยุทธศาสตร์ในภาพรวม ระดับภาค ระดับ จังหวัดและของชุมชน เพื่อเป็นกรอบในการดำเนินงานของชุมชนที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ และบริบทของ ชุมชน

2.2 การดำเนินงานระดับแผนงานโครงการ เมื่อมีการกำหนดยุทธศาสตร์ที่ชัดเจนร่วมกันของ ชุมชน สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ การถ่ายทอดแผนสู่การปฏิบัติทุกชุมชน สมาชิกในชุมชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วม ในการนำแผนไปสู่การปฏิบัติสร้างความเข้าใจร่วมกันจัดทำแผนงานโครงการภายใต้พันธกิจของตนเอง และให้สอดคล้องและสนับสนุนกับการพัฒนาการท่องเที่ยวภาพรวมของทุกระดับ

2.3 สิ่งสำคัญที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้กระบวนการที่เป็นรูปธรรม คือ การจัดเก็บข้อมูลเป็นหมวด หมู่ แต่ละกระบวนการมีประเด็นใดบ้าง แต่ละประเด็นมีประเด็นใดมีหลักฐานเชิงประจักษ์ ประเด็นใดเป็น ความคิดเห็นร่วม ควรประชาสัมพันธ์การมีอยู่ของข้อมูล และเก็บข้อมูลผ่านระบบออนไลน์ที่ง่ายต่อการเข้าถึง และนำไปใช้ เพื่อสามารถนำไปค้นคว้าพัฒนาต่อยอดได้ง่ายขึ้นในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2560). แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2560–2564.

กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการท่องเที่ยวและการส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ.

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. (2560). หมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยว. [Online]. Available: http://www.otop-village.com/th/places_detail/11931 [2564, มีนาคม 27].

ขวัญภา สุขคร และคณะ. (2555). เรียนรู้ชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่าง ยั่งยืน. โครงการภูมิปัญญาสู่คุณค่าเชิงนิเวศ กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 ประจำปีงบประมาณ 2555. สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง.

ชุตินันต์ สะสอง, สัญญา สะสอง และอารีย์ บินประทาน (2563). การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผ่านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัด ลำปาง. วารสารวิชาการวิทยาลัยบริหารศาสตร์, 3(1), 11-21.

ฐิติมา โรจนไพฑูรย์. (2557). การพัฒนาผลิตภัณฑ์หมอนใบชาของฝากจากบ้านป่าเหมี้ยง ตำบลแจ้ซ้อน จังหวัดลำปาง. ลำปาง: มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง สถาบันวิจัยและพัฒนา.

- ณัฐพัชร มณีโรจน์. (2560). การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน. วารสารวิชาการไทยท่องเที่ยวนานาชาติ, 13(2), 25-46.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. กรุงเทพฯ: เพรส แอนด์ดีไซน์.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2548). นวัตกรรมการเรียนรู้: คน ชุมชน และการพัฒนา. กรุงเทพฯ: พิสิษฐ์ไทยออฟเซต.
- พิชญาดา เจริญจิต. (2560). เมืองที่ไม่ใช่หมาก วัฒนธรรมการกินของชาวเหนือ วิถีชาวบ้าน. [Online]. Available: https://www.technologychaoban.com/folkways/article_21570. [2564, มิถุนายน, 15].
- พรธิดา วิเชียรปัญญา. (2547). การจัดการความรู้พื้นฐานและการประยุกต์ใช้. กรุงเทพฯ: เอ็กสเปอร์เน็ท.
- ไมตรี อินทรีย์. (2560). ทูทางสังคม Social Capital. วารสารนาคบุตรปริทรรศน์, 9 (2): 14-25.
- รุ่งนภา เลิศพัชรพงศ์. (2560). การศึกษาบริบทชุมชนเพื่อการพัฒนาแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกรณีศึกษา วัดพระธาตุจอมปิง จังหวัดลำปาง. (ปริญญาคุชฎบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต.
- ธนสิทธิ์ เกษตรก้าวไกล. (2563). ป่าเหมี้ยง ชุมชนน่ารัก มาเที่ยวได้ทุกวัน [Online]. Available: <https://www.kasetkaoklai.com/home/2020/01/ป่าเหมี้ยง-ชุมชนน่ารัก-ม/>. [2564, มิถุนายน, 15].
- สุวรรณฤทธิ์ วงศ์ขุ่ม. (2553). ทูทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนท่าคา อำเภอดำรงวิทยารัษฎานุบำรุง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วารสารวิจัยและพัฒนา, 2(2553), 47-59.
- สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน. (2559). คู่มือการจัดการความรู้ของชุมชน. สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) กระทรวงการพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564). [Online] Available: https://www.nesdb.go.th/ewt_news.php?nid=6420. [2564, มิถุนายน, 15].
- อภิรัตน์ ไชยเทพ. (2549). การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตป่าอนุรักษ์: กรณีศึกษาชุมชนบ้านป่าเหมี้ยง อำเภอมืองปาน จังหวัดลำปาง. (ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Translated Thai References

- Charoenchit, P. (2017). Miang is Not Mak: Eating Culture of the Northern People in Local Way. [Online]. Available: https://www.technologychaoban.com/folkways/article_21570. [2021, June, 15]. (in Thai)
- Chaithep, A. (2006). Ecotourism Management in Conserved Forest Areas: A Case Study of Ban Pa Miang Community, Mueang Pan District in Lampang Province. Master thesis in Tourism Industry Management Program. Chiang Mai University. (in Thai)

- Chittangwattana, B. (2005). **Sustainable Tourism Development**. Bangkok: Press and Design. (in Thai)
- Community Organization Development Institute (Public Organization), **Ministry of Social Development and Human Security (2016)**. Community Development Plan. (in Thai)
- Intriya, M. (2017). Social Capital. **Nakbutr Pritsa Journal**, 9 (2): 14-25. (in Thai)
- Kasetkaoklai, T. (2020). **Pa Miang, a Lovely Community Which Can Visit Every Day** [Online]. Available: <https://www.kasetvoice.com/post/6397/>. [2021, July, 20] . (in Thai)
- Lertphatcharaphong, R. (2017). **Community Context Study for the Development of Cultural Tourism Management Model: Case Study of Wat Phra That Chom Ping, Lampang Province**. Doctoral Dissertation in Tourism and Hospitality Program. Suan Dusit University. (in Thai)
- Maneerochana, N. (2017). Community Base Tourism Management. *Journal of International and Thai Tourism*, 13(2), 12-22. (in Thai)
- Ministry of Tourism and Sports. (2017). **National Tourism Development Plan No. 2 (2017–2021)**. Bangkok: Office of the Publishing House of the War Veterans Organization. (in Thai)
- Office of the National Economic and Social Development Board. (2017). **Summary of the 12th National Economic and Social Development Plan (2017-2021)**. [Online]. Available: https://www.nesdb.go.th/ewt_news.php?nid=6420. (in Thai)
- Rojanapaitoon, T (2014). Development of tea leaf pillow products from Baan Pa Mei Chae Son Province Lampang. Lampang : Lampang Rajabhat University Research and Development Institute. (in Thai)
- Sa-song, C, Sasong, S, Binprathan, A. (2020). Development of ecotourism routes through the participation of stakeholders of Ban Pa Meieng Community Chae Son, Muang Pan, Lampang. **Academic Journal of the College of Administration**, 3(1), 75-86. (in Thai)
- Sukkhon, K., et al. (2012). **Learning About Local Wisdom Communities and Sustainable Management of Natural Resources**. Bangkok: P.S.U. (in Thai)
- Walaisathien, P. et al. (2005). **Learning Innovation: People, Community and Development**. Bangkok: Pisit Thai Offset. (in Thai)
- Wichianpanya, P. (2004). **Fundamental Knowledge Management and Application**. Bangkok: Expernet. (in Thai)

Wongchum, S. (2010). Cultural Capital for Sustainable Tourism of Tha Kha Community, Amphawa District, Samut Songkhram Province. **Journal of Research and Development.**, 2 (2010), 47-59. (in Thai)

คณะผู้เขียน

อาจารย์ชรินดา วิเศษรัตน์

โรงเรียนการท่องเที่ยวและการบริการ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
295 ถนนนครราชสีมา แขวง ดุสิต เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร 10300
e-mail: charinda_wis@dusit.ac.th

อาจารย์ชนภา นิโครธานนท์

โรงเรียนการท่องเที่ยวและการบริการ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
295 ถนนนครราชสีมา แขวง ดุสิต เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร 10300
e-mail: chanapa_nic@dusit.ac.th

